

บทที่ 2

กรอบแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศชุมชน ที่มีผลต่อความสัมพันธภาพทางสังคมของชนเผ่าม้ง: กรณีศึกษาบ้านดอยด้ว ตำบลศรีภูมิ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ผู้ศึกษา ได้ใช้กรอบแนวความคิด ดังต่อไปนี้

2.1 กรอบแนวความคิดที่นำมาใช้

กรอบมิติทางการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม

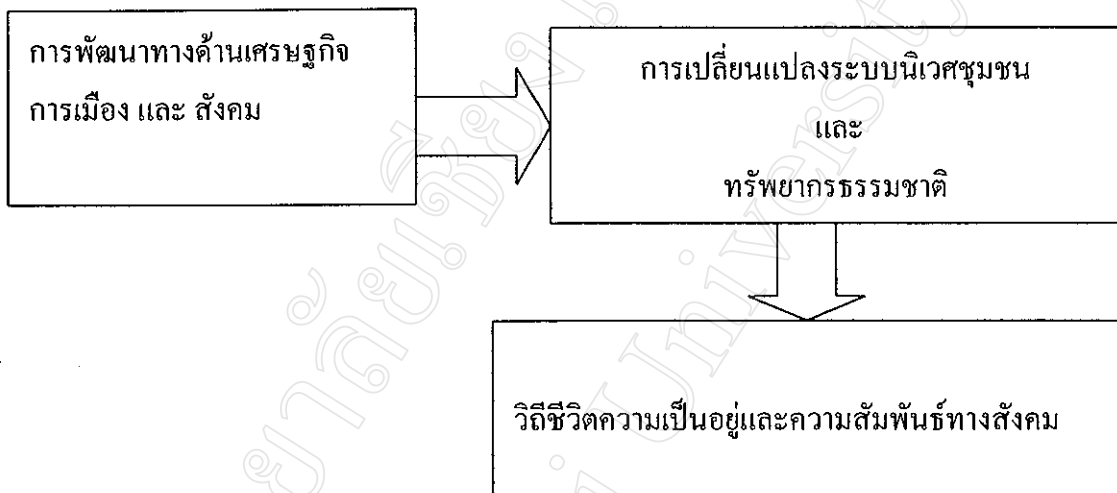
นโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาล เพื่อแก้ไขความยากจนของประชาชนภายในประเทศ ได้มีการปรับโครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจจากภาคการเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรม เน้นเกี่ยวกับการบริโภคนิยมตามวัฒนธรรมตะวันตก แต่การกระจายรายได้ภายในสังคมของประเทศไม่ทั่วถึงและเสมอภาค ยังกระจุกอยู่เฉพาะเมืองใหญ่ๆและประชาชนกลุ่มน้อยไม่กี่ตระกูลที่มีบทบาททางด้านเศรษฐกิจ และนักการเมืองบางคน เน้นการส่งออกเป็นสำคัญ การขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจโดยเน้นการบริโภคนิยมเป็นหลักนั้น ส่งผลให้ค่าครองชีพของประชาชนสูงขึ้น ทำให้เกิดการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างฟุ่มเฟือย ทั้งทางตรงและทางอ้อม

โครงสร้างทางสังคม ในสังคมไทย การอยู่ร่วมกันทางสังคม เดิมจะมีความผูกพันในระบบเครือญาติสูง โครงสร้างของครอบครัวเป็นครอบครัวใหญ่ ปัจจุบันเมื่อมีการเปลี่ยนของสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ทำให้โครงสร้างครอบครัวจะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น สังคมชนบทกลายเป็นสังคมเมือง มีสิ่งยั่วยุให้เกิดอาชญากรรมมากขึ้น ปัญหาเสพติดเพิ่มขึ้น วิถีชีวิตในการผลิตภาคการเกษตรกรรมที่เป็นแบบพึ่งตนเองแบบพออยู่พอกิน เปลี่ยนเป็นผลิตเพื่อส่งออกมากขึ้น มีการนำเอาสารเคมีมาใช้เพิ่มผลผลิตมากขึ้น มีการแย่งใช้ทรัพยากร สิ่งแวดล้อมจะมีปรับเปลี่ยนมากขึ้น การบริโภคจะบริโภคตามกระแสการโฆษณาและฟุ่มเฟือยมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงที่กล่าวมาข้างต้น มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศชุมชน วัฒนธรรม ความเชื่อภายในสังคมมีการปรับตัว เกิดโครงสร้างสังคมใหม่ เพื่อให้อยู่รอด รูปแบบความ

สัมพันธ์ หรือปฏิสัมพันธ์ก็ถูกปรับเปลี่ยนไปตามกระแสหลังเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นเงาตามตัวไปด้วย

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

2.2 ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดระบบนิเวศและความสมดุลทางธรรมชาติ

โลกที่เราอาศัยอยู่ในปัจจุบันนี้ เปรียบเหมือนยานอวกาศลำหนึ่ง ที่ล่องลอยอยู่ในอวกาศ ประกอบด้วย สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต เช่น มนุษย์ สัตว์ น้ำ อากาศ ฯลฯ ซึ่งอาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือเกิดจากการที่มนุษย์สร้างขึ้น ที่เรียกว่าสิ่งแวดล้อม หรือระบบนิเวศวิทยา

ระบบนิเวศ (Ecosystem) หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิต อันได้แก่ พืชและสัตว์ด้วยกันเอง และกับสิ่งไม่มีชีวิต คือ สารอินทรีย์และสารอนินทรีย์ (Organic And Inorganic Matters) ต่างๆ ที่ จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิต ได้แก่ น้ำ อากาศ และแร่ธาตุพวกแคลเซียม (Calcium) ฟอสฟอรัส (Phosphorus) ไนโตรเจน (Nitrogen) สารเหล่านี้มีการเคลื่อนไหวถ่ายเทไปสู่สิ่งมีชีวิตต่างๆ และหมุนเวียนถ่ายเทไปมาเป็นวัฏจักร เป็นกฎเกณฑ์ที่อยู่ในภาวะสมดุล (State of

Equilibrium) “ชีวิตหนึ่งจะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อมีชีวิตอื่นอยู่ด้วย และชีวิตจะดำรงอยู่ได้ ก็ต้องอาศัยพลังงานจากภายนอกระบบ ซึ่งได้แก่พลังงานจากดวงอาทิตย์” (ประสาน ดังสิกุล, 2542: 1-2)

บนพื้นผิวโลกที่กลุ่มของพืชและสัตว์ สามารถปรากฏและดำรงชีวิตอยู่ได้ บริเวณนั้นจัดว่าเป็นชุมชนของสิ่งมีชีวิต (Biotic Community) ในกลุ่มพืชและสัตว์ต่างเผ่าพันธุ์ก็พยายามที่จะมี ปฏิสัมพันธ์ และการปรับเปลี่ยนลักษณะการดำรงชีวิต เพื่ออยู่ร่วมกัน ลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างกัน และการที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในกลุ่มของพืชและสัตว์ ในบริเวณดังกล่าวเช่นนี้ ทางนิเวศวิทยาเรียกว่า “ระบบนิเวศ” ไม่มีผู้ใดสามารถกำหนดได้เป็นการแน่นอนว่า ระบบนิเวศควรมีขนาดเล็กหรือใหญ่มากน้อยเพียงใด โดยปกติขนาดหรือขอบเขตของระบบนิเวศ จะเป็นไปตามที่ผู้เกี่ยวข้องกำหนดศึกษา แต่ทั้งนี้หมายความว่า ในพื้นที่นั้นจะต้องมี องค์ประกอบ ดังนี้

- (1) องค์ประกอบที่สำคัญสองส่วน คือ สิ่งที่มีชีวิต และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ
- (2) หน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบในพื้นที่ระบบนิเวศบนพื้นผิวโลก มีอยู่หลายขนาด

ก. ขนาดเล็ก ได้แก่ แอ่งน้ำในรอยดินควาย

ข. ขนาดใหญ่ ได้แก่ ระบบนิเวศแบบป่าร้อนชื้น

ค. ระบบนิเวศที่มีขนาดใหญ่ที่สุด คือ ระบบนิเวศโลก

(มณัส สุวรรณ, 2538: 14-15)

ระบบนิเวศวิทยาชุมชน เหมือนกันกับระบบนิเวศวิทยาระบบอื่น ซึ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ซึ่งจะไม่อยู่นิ่งกับที่ ถ้าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่ขาดจิตสำนึก เป็นไปเพื่อสนองตัณหาของตนเองและพวกพ้อง มีการแย่งชิงในการใช้ การบริโภค ทั้งทางตรงและทางอ้อม พร้อมทั้งการขนย้ายทรัพยากรธรรมชาติออกนอกพื้นที่ ไปสู่ชุมชนที่มีความได้เปรียบทางเศรษฐกิจ แต่ขาดแคลนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน การคมนาคมยิ่งสะดวก ทั้งทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ การติดต่อสื่อสาร จะเชื่อมโยงหากันทุกมุมโลก ถ้าไม่มีมาตรการในการจัดการที่มีประสิทธิภาพดีพอ ย่อมส่งผลกระทบต่อการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ และเกิดปัญหาหลากหลายเป็นพิษขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงตามมาในสังคม

แนวความคิดเชิงนิเวศวิทยาของมนุษย์

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ที่มีมันสมองที่เฉลียวฉลาดเหนือกว่าสัตว์อื่นๆ ที่อยู่บนโลก แต่มนุษย์มีข้อเสีย คือ มีคณา กิเลส เห็นแก่ตนเองและพวกพ้อง ซึ่งมีมากน้อยก็ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลจะได้รับการขัดเกลาจากสังคม ตั้งแต่สถาบันครอบครัว เครือญาติ การศึกษา ฯลฯ

ระบบนิเวศของมนุษย์ หรือระบบนิเวศที่มนุษย์เป็นส่วนประกอบ สามารถแบ่งแยกออกเป็นประเภทต่างๆ ได้อย่างมากมายหลายระบบ เช่น การแบ่งตามลักษณะที่ตั้งและภูมิอากาศ ระบบนิเวศของมนุษย์อาจแบ่งเป็นระบบนิเวศแบบขั้วโลก แบบเขตอบอุ่น แบบเขตร้อน แบบภูเขา และแบบทะเลทราย เป็นต้น

ระบบนิเวศของมนุษย์อาจแบ่งเป็น 2 ระบบนิเวศใหญ่ คือ ระบบนิเวศภาคพื้นดิน และระบบนิเวศภาคพื้นน้ำ

การพัฒนาชนบท แบ่งระบบนิเวศมนุษย์ เป็น ระบบนิเวศพื้นฐาน (ระบบนิเวศธรรมชาติ) ระบบนิเวศชนบท ระบบนิเวศเมือง ระบบนิเวศประเทศ ระบบนิเวศระหว่างประเทศ และระบบนิเวศโลก (มนัส สุวรรณ, 2538: 179-182)

การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันและแบ่งระบบนิเวศของมนุษย์ออกเป็นแบบไหนก็ตาม มนุษย์จะมีความผูกพัน มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มนุษย์จะสรรหาวิธีที่จะสร้างสัญลักษณ์มาเป็นจุดศูนย์กลาง เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจ เช่นศาสนา พิธีกรรม ข้อห้าม ฯลฯ และมีการติดต่อสื่อสาร การค้า การตลาด

มนุษย์จะการเอาเปรียบต่อผู้คือกว่าเสมอ มีการแย่งชิงผลประโยชน์ ขัดแย้งในสังคมทั้งทางด้านความคิด อุดมการณ์ แต่มนุษย์จะหาวิธีที่จะลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม โดยจะสร้างกฎ สร้างระเบียบ หรือกฎหมายขึ้นมาควบคุมสังคมให้อยู่ด้วยกันจนได้

ระบบนิเวศทุกระบบจะมีการผันแปรไปตามกาลเวลา ไม่คงอยู่กับที่ตลอดไป ภายในระบบจะปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดความสมดุล ระบบนิเวศของมนุษย์ก็เช่นเดียวกัน กรณีมีการแย่งใช้ทรัพยากรในพื้นที่มากเกินไปจนเกิดมลภาวะหรือผลกระทบ สังคมมนุษย์จะพยายามปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมเพื่อให้อยู่รอดในบริบทของกาลเวลานั้นๆ ยกตัวอย่าง การควบคุมอัตรา การเพิ่มของจำนวนประชากรโดยวิธีคุมกำเนิดตามนโยบายของรัฐบาลในปัจจุบัน การย้ายถิ่นฐาน การเกิด โลกระบาดหรือภาวะสงคราม เป็นต้น

ระบบนิเวศชุมชนก็เช่นเดียวกัน มีการผันแปรไปในลักษณะที่คล้ายคลึงกับระบบนิเวศอื่นๆ มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้ทุกสิ่งทุกอย่างภายในพื้นที่นั้นอยู่ด้วยกันได้ อาจจะปรับเปลี่ยนรูปแบบโครงสร้างใหม่ โดยพัฒนามาจากโครงสร้างพื้นฐานเดิมที่มีในสังคมนั้นๆ

แนวความคิดทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่นิยม (Structural and Functions)

ยศ สันตสมบัติ (2537: 37) กล่าวถึง มาลินอว์สกี (Bronislaw Malinowski) มองสังคมเป็นแบบพลวัต (Dynamic) มองความต้องการของมนุษย์เป็นหลัก การปฏิบัติตามวัฒนธรรมในแต่ละสังคมนั้น ย่อมจะปรากฏออกมาในลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน อย่างการปฏิบัติในเรื่องเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อต่าง ๆ นั้น เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการ ในการดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์ในสังคม โดยแบ่งความต้องการของมนุษย์ออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

- ก. ความต้องการพื้นฐานทางร่างกายและจิตใจ (Basic biological and psychological needs) เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การพักผ่อน การเจริญเติบโต การสืบพันธุ์ เป็นต้น
- ข. การตอบสนองร่วมกันของสมาชิกในสังคม (Instrumental needs) หมายถึง การทำงานร่วมกันของสมาชิกสังคมเพื่อตอบสนองความต้องการการพื้นฐานทางร่างกาย และจิตใจ การทำงานร่วมกันของสมาชิกสังคมก่อให้เกิดการจัดตั้งองค์กรและสถาบันสังคมต่างๆ ขึ้น
- ค. ความต้องการเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic needs) ความต้องการประเภทนี้ได้รับการพัฒนาเป็นระบบวิทยาศาสตร์ ระบบศาสนา ระบบไสยศาสตร์ และศิลปะ ในสังคม การคิดค้นระบบไสยศาสตร์ และระบบศาสนาของมนุษย์เกิดขึ้น เพราะวิทยาศาสตร์ไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์บางอย่างได้ เช่น ภูเขาไฟระเบิด แผ่นดินไหว หรือฟ้าผ่าได้ ระบบไสยศาสตร์และศาสนาเป็นระบบที่มนุษย์คิดขึ้นมาอธิบายปรากฏการณ์เหล่านั้น มนุษย์จะมีความรู้สึกปลอดภัยและความเข้าใจ ศาสนาและพิธีกรรมต่างๆ ยังเสริมสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และความร่วมมือระหว่างกันของสมาชิกในสังคม

นอกจากนี้มาลินอว์สกี ยังมองสังคมเป็นแบบพลวัต (Dynamic) มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การปฏิบัติ ความสัมพันธ์ต่อกันภายในสังคม เพื่อสนองความต้องการในการดำรงชีวิต ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล กลุ่มคน ในสังคมว่ามีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม รูปแบบสำคัญที่จะนำไปสู่ความต้องการมีอยู่ 3 ลักษณะ คือ

- ก. ความต้องการขั้นพื้นฐานทางร่างกายและจิตใจ
- ข. ความต้องการความร่วมมือในสังคม
- ค. ความต้องการเชิงสัญลักษณ์เพื่อยึดเหนี่ยวทางจิตใจ

สังคมมนุษย์จะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทั้งมีการปรับโครงสร้างของสังคมให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่กับสภาพทางเศรษฐกิจในบริบทของกาลเวลาขณะนั้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ สนองความต้องการแห่งปัจจัยสี่ที่จำเป็นหรือนอกเหนือกว่านั้น จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศวิทยาชุมชน มิติของการเปลี่ยนแปลงมีการเชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างทางสังคม ความสัมพันธ์ของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และคุณภาพชีวิตของประชาชน นอกจากนี้ยังพยายามสร้างสัญลักษณ์ สิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เช่น ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องจิตของคนไทยภาคเหนือ ข้อห้ามต่างๆ ฯลฯ เพื่อให้การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างปกติสุข ซึ่งจะมีอยู่ทุกสังคม ทุกวัฒนธรรมที่แตกต่าง และจะแปรเปลี่ยนไปตามบริบทของกาลเวลา

การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศชุมชน มิติของการเปลี่ยนแปลงก็มีเชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างทางสังคม ความสัมพันธ์ของชุมชน ประชาชน วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และคุณภาพชีวิตของประชาชน เช่นเดียวกัน ทุกสิ่งมีชีวิตจะมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต เพื่อให้อยู่ได้ในระบบนิเวศวิทยานั้นๆ

แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Changes)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม และการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม และระหว่างส่วนประกอบของสังคมนั้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีอาจจะกำหนดตายตัวได้ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงจากสาเหตุอะไร ในการวิเคราะห์ประเด็นดังกล่าว ได้เสนอการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ในประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้ คือ :

- ก. ประวัติหมู่บ้าน รูปแบบการใช้ทรัพยากร ระบบการผลิตและเศรษฐกิจของชุมชน ว่ามีพัฒนาการอย่างไร และมีการปรับตัวอย่างไร เมื่อมีอิทธิพลจากภายนอกเข้าสู่ชุมชน เช่น ความสัมพันธ์กับรัฐ ความสัมพันธ์ กับระบบตลาด
- ข. ผู้นำและบทบาทของผู้นำในฐานะ “คนกลาง” โดยศึกษาถึง ความสัมพันธ์ทางอำนาจและความสัมพันธ์ทางสังคม
- ค. ศึกษาความขัดแย้งของชุมชนทั้งภายในและภายนอกชุมชน ในการเข้าถึงทรัพยากรว่ามีปัจจัยอะไรบ้าง ที่มีอิทธิพลต่อความขัดแย้ง และการคลี่คลายความขัดแย้งดังกล่าว
- ง. ศึกษาว่ามีปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกอะไรบ้าง ที่มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

แนวความคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตั้งอยู่บนความคิดที่ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นได้ทั้งโดยการวางแผน และไม่มีการวางแผน ในระดับบุคคล หรือกลุ่มคน

เสถียร ลันทะ (2542: 21-22) กล่าวว่า วัฒนธรรม การเมือง เทคโนโลยีและเศรษฐกิจ มีบุทศาสตร์การเปลี่ยนแปลง โดยอาศัยความเป็นเหตุเป็นผล การให้การศึกษาซ้ำๆ การใช้อำนาจบังคับ หรือการผสมผสานระหว่างยุทธวิธีต่างๆ การเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย มีทั้งบวกและลบ การเปลี่ยนแปลงในที่นี้ หมายถึง การปรับเปลี่ยนด้านพฤติกรรม ทักษะคิด ความรู้ และความพึงพอใจของบุคคล ที่เป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกันภายในชุมชน

การเปลี่ยนที่ไม่มีการวางแผนมาก่อน อาจเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นการพัฒนาการของ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ส่วนการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนมาก่อนนั้น เป็นความพยายามอย่างจริงจัง ละเอียดอ่อน และร่วมมือร่วมใจกัน ที่จะปรับปรุงความเป็นอยู่ของคุณ ไม่ว่าจะมาเป็นระบบของตัวเอง ของสังคม หรือวัฒนธรรมโดยผ่านกระบวนการระดมพลังสมอง และความรู้ของกลุ่ม

กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีอยู่ 4 ขั้นตอน

- ก. มีความตระหนักถึง ความต้องการ ที่จะเสริมสร้างประสบการณ์ใหม่ และสภาพความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม
- ข. มีการวางแผนก่อน ที่จะยอมรับ หรือปฏิเสธประสบการณ์ และสภาพการณ์
- ค. มีการเคลื่อนตัว ไปสู่ทิศทางที่ปรารถนา
- ง. มีการระดมพลังงาน ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ ของการเปลี่ยนแปลงนั้นนำมาใช้ใน โครงสร้างที่สามารถปฏิบัติงานได้

รูปแบบการเปลี่ยนแปลงไว้ 4 รูปแบบ คือ

- ก. รูปแบบ อาศัยความเป็นเหตุเป็นผล
- ข. รูปแบบ การให้การศึกษาซ้ำ
- ค. รูปแบบ วิธีการใช้อำนาจ
- ง. รูปแบบ วิธีการผสมผสานตามความเหมาะสม

การเปลี่ยนแปลง องค์ประกอบในสังคม ผลการเปลี่ยนแปลงย่อมกระทบ ทั้งด้านบวกและด้านลบ ต่อโครงสร้างใหญ่ของสังคมนั้นๆ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงขึ้น ในสังคมจะมีการปรับโครงสร้าง เพื่อรักษาความสมดุล ถ้าปรับตัวไม่เหมาะสม ส่งผลให้เกิดปัญหาในสังคม การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศชุมชน ย่อมทำให้เกิดการเปลี่ยนด้านสิ่งแวดล้อมไปด้วย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้าน

สังคมนั้นๆ มีผลต่อโครงสร้างสังคม ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ตลอดจนคุณภาพชีวิตของผู้ที่อยู่อาศัย แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จะเป็นแนวทางในการอธิบาย วิเคราะห์ ป้อนข้อต่างๆ ผลต่อการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นในการศึกษา

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Cultural change) หมายถึง การเปลี่ยนแปลง ในแบบแผนการดำเนินชีวิตของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีวิถีชีวิตเป็นของตนเอง คือ มีความแตกต่างเกิดขึ้น ในบางส่วนของแบบแผนการดำรงชีวิต เป็นส่วนมาก หรือส่วนน้อยก็ได้ ภายในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม มีสาเหตุปัจจัยสำคัญ 2 ประการ

- ก. การประดิษฐ์คิดค้น การสร้างเทคโนโลยีใหม่ๆ การคิดสร้างธรรมเนียมประเพณีตลอดจนระบบ ความเชื่อใหม่ๆ
- ข. การขอยืมหรือลอกเลียนแบบ การดำเนินชีวิตมาจากวัฒนธรรมอื่น เกิดได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

โดยตรง คือ การที่คนต่างวัฒนธรรม ได้มีโอกาสมาพบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและพฤติกรรมต่อกัน ได้หลายรูปแบบอาทิ การทูต การเมือง การค้า การศึกษาในต่างประเทศ รวมไปถึงการเผยแพร่ศาสนาของคณะธรรมทูตต่างๆ และการอพยพเข้ามาทำมาหากินของคนต่างสังคม และวัฒนธรรม การที่คนต่างวัฒนธรรม มีโอกาสได้เห็นแบบอย่างของวัฒนธรรมอื่น ที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตน ในเวลานานพอสมควร อาจเป็นสาเหตุให้มีการเปลี่ยนแปลง ในวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง หรือบางส่วนของวัฒนธรรม

นอกจาก การติดต่อโดยตรงของวัฒนธรรม อาจติดต่อกันโดยผ่านสื่อต่างๆ ที่มีใช้ตัวบุคคล ในปัจจุบันตัวการ ให้วัฒนธรรมติดต่อกันได้ก็คือ สื่อสารมวลชน แบบแผนการดำเนินชีวิตของคนต่างวัฒนธรรม ได้ถูกถ่ายทอดไปยังคนซึ่งอยู่ต่างวัฒนธรรมเป็นประจำ เป็นการกระตุ้น ให้มีการเอาอย่าง หรือการลอกเลียนแบบพฤติกรรมได้ง่ายขึ้น

การขอยืม หรือลอกเลียนแบบทางวัฒนธรรมมีข้อสังเกตว่า มีความโน้มเอียงรับแบบแผนทางวัฒนธรรมที่เห็นว่า มีคุณค่าสูงกว่า หรือดีกว่าวัฒนธรรมของตน แนวความคิดที่ว่า วัฒนธรรมหนึ่งเด่นกว่ากันนั้น มาลินอฟสกีได้เสนอไว้ว่า วัฒนธรรมเด่น เปรียบเหมือนกระแสน้ำซึ่งอยู่ในที่สูงย่อมไหลบ่าลง ไปสู่พื้นที่ที่ต่ำกว่าเสมอ หมายความว่า การรับเอาวัฒนธรรมต่างถิ่นที่เจริญกว่ามาแล้วนำมาปรับใช้กับวิถีชีวิตในชุมชน ยกตัวอย่างเช่น ในยุคปัจจุบันประเทศไทยที่สามรับเอาวัฒนธรรมบริโภคนิยมของทางตะวันตกมาปรับใช้ในสังคมของตนเอง

สุเทพ สุนทรเกสัช (เอกสารประกอบการสอน นิเวศน์วิทยาชั้นสูง ระบบนิเวศวิทยาและระบบสังคม, ม.ป.ป.: 1-47) ได้กล่าวว่า William Ogburn นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน ได้แบ่งวัฒนธรรมเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

ก. วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ ความก้าวหน้าทางวัฒนธรรมอยู่ที่การประดิษฐ์ทางวัตถุ

ข. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ต้องปรับตัว เพื่อให้สอดคล้องกับพื้นฐานทางวัตถุ ซึ่งวัฒนธรรมส่วนหลังนี้จะเปลี่ยนแปลงช้ากว่าวัฒนธรรมทางวัตถุ ทำให้เกิดสภาวะการปรับตัวไม่ทันของสังคม ซึ่งคล้ายคลึงกับแนวคิดของ Leslie A. White มองเห็นวัฒนธรรม ในแง่ที่เป็นระบบ ที่มีการจัดการ และมีความกลมกลืนกัน โดยแยกระบบวัฒนธรรมเป็น 3 ระบบย่อย คือ

1. ระบบเทคนิควิทยา (Technological system) ประกอบด้วย เครื่องมือ เครื่องใช้ ที่เป็นวัตถุจักรกล ตลอดจนสารเคมีต่างๆ รวมทั้งเทคนิคการใช้สิ่งต่างๆ เหล่านั้น มนุษย์ในฐานะเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งที่กระทำต่อสภาวะแวดล้อม

2. ระบบสังคมวิทยา (Sociological system) ประกอบด้วย ความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคล ซึ่งแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมแบบแผนต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นในรูปของส่วนรวม หรือแต่ละบุคคล เช่น ความสัมพันธ์ ด้านเครือญาติ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการทหาร และด้านศาสนา

3. ระบบอุดมการณ์ (ideological system) ประกอบด้วย ความนึกคิดต่างๆ (Ideas) ความเชื่อ ความรู้ ซึ่งแสดงออกมา ในภาษาพูด และการใช้สัญลักษณ์รูปแบบอื่นๆ

ทั้งสามส่วนนี้รวมกัน เป็นระบบวัฒนธรรมโดยส่วนรวม ระบบย่อยต่างๆ เหล่านี้ จะมีความคล้องจองกลมกลืนกัน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นระบบย่อย ย่อมมีผลกระทบไปสู่ระบบย่อยอื่นๆ ด้วย การเปลี่ยนแปลงไม่จำเป็นที่จะต้องอยู่ในระดับที่เท่าเทียมกันเสมอไป

นอกจากนั้นยังกล่าวถึง ไวท์ (White) เห็นว่า ระบบเทคนิควิทยา เป็นระบบที่มีความจำเป็นพื้นฐาน ที่จะช่วยให้มนุษย์อยู่รอด และสืบพันธุ์ต่อไปได้ จึงมีความสำคัญที่สุด รองลงมา คือ ระบบสังคมวิทยาที่ช่วยมนุษย์ ในการจัดการใช้ประโยชน์จากเครื่องมือต่างๆ เพื่อการดำรงชีพ

ระบบเทคนิควิทยา จึงเป็นตัวกำหนดรูปแบบของระบบสังคม ส่วนระบบอุดมการณ์ เป็นการแสดงออกของพลังทางด้านเทคนิควิทยา และเป็นการสะท้อนสภาวะทางสังคม ในแต่ละยุคสมัย และได้สรุปว่า “เทคนิควิทยากำหนดรูปแบบของระบบสังคม และเทคนิควิทยาร่วมกับสังคมเป็นตัวกำหนดเนื้อหา และแนวทางของปรัชญา”

ระบบนิเวศชุมชน จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากมนุษย์จะเกิดการเรียนรู้ มีการแลกเปลี่ยน ทางด้านวัฒนธรรมทางตรง และทางอ้อม ยิ่งปัจจุบันนี้เทคโนโลยี การติดต่อสื่อสาร การคมนาคมไปมาหาสู่กันสะดวกสบายมากขึ้น ทำให้มีการอพยพแรงงาน ไปหางานทำต่างถิ่น

ส่วนนี้จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงภายในครอบครัวและชุมชนเป็นอย่างมาก ผลของการเปลี่ยนแปลง ย่อมมีผลกระทบต่อชุมชนทั้งด้านบวกและลบ

แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม ในการวิเคราะห์การศึกษาวิจัยครั้งนี้

ปัจจัยที่มีส่วนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในวัฒนธรรมเดิม การปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรม หรือ การยอมรับวัฒนธรรมใหม่ไปขึ้นอยู่กับปัจจัย สรุปได้ดังนี้

- ก. ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change agent) ต้องมีความสามารถ ในการวางแผน การคาดคะเน การถ่ายทอดข่าวสาร มีความรู้ความชำนาญ ในเรื่องที่จะนำไปเผยแพร่ และการเลือกสื่อกลางในการติดต่อ
- ข. สิ่งใหม่ๆ หรือความคิด (Innovation) ที่จะนำไปเผยแพร่ เพื่อให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่ หมายความว่า สิ่งนั้นต้องนำไปปฏิบัติจริง ไม่ยุ่งยากประหยัด และเหมาะสมกับสังคม
- ค. ผู้รับการเปลี่ยนแปลง ขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นที่ ความสามารถของการรับข่าวสาร ทักษะคติที่ติดต่อสิ่งใหม่ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง และตนเอง
- ง. สภาพสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ สภาพสังคมและวัฒนธรรมเดิม ที่เอื้ออำนวยต่อการยอมรับวัฒนธรรมใหม่ เช่น ระบบการถือครองที่ดิน องค์กรทางสังคม สภาพภูมิศาสตร์ และทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนความเชื่อบางประการของคนในสังคม
- จ. สมรรถภาพ ในการดำเนินงานของสถาบันที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สถาบันที่เกี่ยวข้อง ที่ทำให้กลุ่มคน เห็นถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับ และเสียผลประโยชน์ ในการยอมรับวัฒนธรรมใหม่ได้แค่ไหน

แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวทางสังคม

การนำเอาทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมใช้ในการศึกษาต้องคำนึงถึงปัจจัย ทั้งภายในและภายนอก ที่จะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ตัวแปรของกระบวนการปรับตัว การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชน คือ ตัวแปรทางด้านนิเวศวิทยา การยอมรับสิ่งใหม่ การเผยแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ลักษณะบุคลิกของปัจเจกบุคคล สื่อสารมวลชนและการสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ทั้งหมดเป็นตัวแปรเหตุ และตัวแปรตามของตัวแปรเหตุ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านความเชื่อ ทักษะคติ ค่านิยม พฤติกรรม และวิถีชีวิตของชุมชนจะเป็นความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลง

การปรับตัว ว่าเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม เนื่องจากความพยายามปรับตัวนำไปสู่ความปรองดองกัน ระหว่างความต้องการของบุคคล

ภายใต้ความกดดันของสภาพแวดล้อมกับความเหมาะสมของพฤติกรรม การปรับตัวของบุคคล มี 4 แบบ คือ

- ก. การปรับตัว ตามความต้องการทางสรีรวิทยา
- ข. การปรับตัว ด้านการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง
- ค. การปรับตัว ด้านบทบาทหน้าที่
- ง. การปรับตัว ด้านความสัมพันธ์พึ่งพาระหว่างกัน

นอกจากนี้ องค์ประกอบของการปรับตัวของบุคคล บนความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ อาจสรุปได้ ดังนี้ คือ

- ก. ปึงจัยภายนอกและปึงจัยภายใน ดังที่ได้กล่าวมาในตอนต้นอาจจะทำหน้าที่เป็นสิ่งเร้า และกลไกการควบคุมทางสังคมของการปรับตัวก็ได้ตามสถานการณ์
- ข. กระบวนการที่มีขั้นตอนการปรับตัว ตั้งแต่การรับรู้ เรียนรู้ ลองผิด ลองถูก ตัดสินใจ ยอมรับหรือปฏิเสธข้อมูล อันจะไปสู่ภาวะ อัตราเร่งของการปรับตัว
- ค. รูปแบบของการปรับตัวในเชิงปัจเจกบุคคลหรือการพึ่งพากันในลักษณะเครือข่ายต่างๆ
- ง. พฤติกรรมอันเป็นผลของการปรับตัวการมีส่วนร่วม

สุเทพ สุนทรเกสัช (เอกสารประกอบการสอน นิเวศน์วิทยาชั้นสูง ระบบนิเวศวิทยาและระบบสังคม, ม.ป.ป.: 1-47) กล่าวไว้ว่า Crow and Crow (1976) อธิบาย ว่าการปรับตัวเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุผล และการปรับตัวของมนุษย์ ประสบความสำเร็จหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับความซับซ้อนในธรรมชาติของมนุษย์ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ โดยการปรับตัว ให้เข้ากับสังคม (The Social Judgment Theory of Attitude Change) มีความเชื่อว่ากระบวนการในการปรับตัวของบุคคลเกิดจากปฏิกิริยาของทัศนคติของบุคคล กับสิ่งแวดล้อมที่มีกระบวนการของการเปลี่ยนทัศนคติ 2 ขั้นตอน คือ

- ก. ขั้นการตัดสินใจ การวินิจฉัยข่าวสารที่ได้รับใหม่ โดยการเอาข่าวและความรู้ที่เขาเคยได้รับมาพิจารณา
- ข. ขั้นของทัศนคติ เกิดหลังจากที่ได้วินิจฉัยหรือการตัดสินใจแล้ว

สุเทพ สุนทรเกสัช (2533) กล่าวถึง พาร์สัน (Parsons) มีข้อสมมุติฐานของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ว่าวิวัฒนาการทางสังคม ย่อมมีความแตกต่างกัน ในโครงสร้าง (Structure) หน้าที่สำคัญที่มีต่อสังคมส่วนรวมมีลักษณะเฉพาะ มีการปรับตัวเพื่อให้มีฐานะสูงขึ้น (Adaptive upgrading) นำไปสู่พื้นฐานของความสำเร็จ (Achievement) สังคมจำเป็นต้องมีวิธีการที่กำหนด วิธี

ทางที่เป็นเป้าหมาย และความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำกับโครงสร้างสังคม ถือเป็นบูรณาการระหว่างแบบแผนของค่านิยม ที่มีการเปลี่ยนแปลง ในระดับสูง การจัดการที่ให้ความสำคัญ ในกระบวนการยอมรับภายในและการเรียน รู้ระเบียบสังคมเป็นสิ่งจำเป็นของสมาชิก ในสังคมต้องเรียนรู้สิ่งต่างๆ สถานภาพ ประสิทธิภาพลำดับชั้นในสังคม เป็นแนวทางรับรู้ร่วมกันและถ่ายทอดไปสู่ตัวผู้กระทำภายในระบบกระบวนการเรียกร้องของสังคม ที่ได้รับความสำเร็จ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของความสำนึกของผู้กระทำ เป็นมาตรการการควบคุมพฤติกรรมที่มีประสิทธิภาพ ให้สมาชิกยอมรับค่านิยมที่เหมาะสม

วัฒนธรรมแนวการวิเคราะห์

สุเทพ สุนทรเกสัช (2519: 167-200) อธิบายเรื่อง ราร์ฟ พิคดิงตัน มีแนวความคิดเกี่ยวกับหลักการวิเคราะห์วัฒนธรรม เริ่มตั้งแต่ การให้ความหมายของวัฒนธรรม ว่าเป็นการรวบรวมเอาพฤติกรรมต่าง ๆ เข้ามาไว้ด้วยกัน เป็นผลของการคิดค้นใหม่ทางสังคม (Social invention) เกิดมาจากกลไกทางจิต (Psychic Organic Mechanism) ถือว่าเป็นมรดกทางสังคม ที่ได้รับการถ่ายทอดทางสติปัญญาไปสู่อนุชนรุ่นหลัง มีบทลงโทษ เพื่อเป็นทางคุ้มกัน วัฒนธรรม แก่สมาชิกในสังคมที่ปฏิเสธไม่ปฏิบัติตามแบบแผนทางวัฒนธรรมที่กำหนดไว้

ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับมนุษย์ ส่วนสำคัญของวัฒนธรรม คือ เป็นกลไกช่วยในการปรับตัว (Adaptive mechanism) ของมนุษย์ เพื่อสนองความต้องการ (needs) ที่เป็นลักษณะเฉพาะของมนุษย์ที่แตกต่างจากสัตว์อื่นๆ โดยแบ่งความต้องการจำเป็นออกเป็น 3 ชั้นตอนคือ

- ก. ความต้องการจำเป็นเบื้องต้น (Primary needs) ในเรื่องปัจจัยพื้นฐาน เพื่อการอยู่รอด โดยการใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีเข้าช่วย เพื่อให้ผลผลิต ในด้านความจำเป็นพื้นฐานของชีวิตให้เพียงพอ สิ่งเหล่านี้เป็นการตอบโต้ทางวัฒนธรรมอันเกิดจากมนุษย์
- ข. ความต้องการจำเป็นที่เกิดตามมา (Derived needs) มนุษย์จะมีชีวิตรอดและตอบสนองความต้องการทางชีววิทยา ต้องอาศัยชุมชนที่มีวัฒนธรรมเป็นเครื่องกำหนด มนุษย์มีความต้องการจำเป็นอย่างอื่นอีก ได้แก่ ความต้องการไม่จำเป็นต้องอยู่ร่วมกับสัตว์ชั้นต่ำอื่นๆ แต่เป็นความต้องการที่เกิดมาจากเงื่อนไขของการมีชีวิตอยู่ร่วมกัน มนุษย์มีระบบการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม โดยระบบการศึกษา (Educational system) ความต้องการทางด้านการสื่อสาร โดยมนุษย์จะใช้คำพูด (Speech) ที่จัดเป็นระบบภาษา (language) และสัญลักษณ์ (symbol) เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และรับช่วงการถ่ายทอดวัฒนธรรมในสังคม นอกจากนี้ในระบบของสังคมเองยังต้องการการควบคุมทางด้านสังคม (Social

control) วัฒนธรรมที่ควบคุมสังคม โดยมีบทลงโทษผู้ละเมิดหรือไม่ปฏิบัติตามแบบแผนของวัฒนธรรมที่สังคมกำหนดขึ้น

- ก. ความต้องการจำเป็นร่วม (Integrative needs) เป็นความต้องการที่นอกเหนือจากการมีชีวิตอยู่รอด แต่เป็นความต้องการมีชีวิตอยู่รอดอย่างมีความสุขสมบูรณ์ เช่น ความต้องการจำเป็นสำหรับการพักผ่อน และการแสดงออกทางสุนทรียภาพ (Recreation and aesthetic expressions) ที่มีการแสดงออกโดยทางศิลปะ ดนตรี การละคร เป็นต้น

โดยสรุปแล้ว จะเห็นว่าวัฒนธรรม เป็นแบบแผนพฤติกรรมร่วมกันของคน ในสังคมจุดเด่นของ วัฒนธรรมแนววิเคราะหฺ์ คือ เป็นกลไกช่วยในการปรับตัว เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ มีการถ่ายทอดและบทลงโทษแก่ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามแบบแผนพฤติกรรมร่วมกันของสังคม โดยขาดมุมมองด้านการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม ว่าทำให้กลไกการปรับตัวของมนุษย์เปลี่ยนแปลงหรือไม่อย่างไร ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้แนวทางในการวิเคราะห์ ตามวัฒนธรรมแนววิเคราะหฺ์ของราร์ฟ ฟิคคิงคิน ดังนี้

การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชุมชน ก่อให้เกิดพฤติกรรมการรวมกลุ่ม เกิดอารมณ์ร่วม และต้นแบบแผนพฤติกรรมร่วมกันเป็นวัฒนธรรม ที่ทำให้ชาวบ้านใช้เป็นกลไกในการปรับตัว เพื่อตอบสนองความต้องการ โดยจะแสดงออก ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ตลอดจนบทลงโทษแก่ผู้ที่ละเมิด หรือไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ และข้อห้าม

การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง ความเชื่อ ทำให้ความเชื่อเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการประกอบพิธีกรรม และแบบแผนพฤติกรรมร่วมอย่างไร ทำให้กลไกในการปรับตัว เพื่อตอบสนองความต้องการเนื่องจากระบบนิเวศชุมชน เปลี่ยนแปลง ทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปแน่นอน ซึ่งมีผลกระทบในเชิงบวกหรือเชิงลบของความสัมพันธ์และคุณภาพชีวิตคนในสังคมที่จำเป็นต้องศึกษาหาข้อสรุปต่อไป

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Rambo and Sajise (1984: 206-235) ได้ศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบจากปัจจัยภายนอกในการทำการเกษตรกรรม ในสังคมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พบว่า การพัฒนาทางเศรษฐกิจ มุ่งเน้นเกี่ยวกับการ แก้ไขความยากจนเป็นหลัก โดยจะมีการเร่งการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อสนองตอบกับความเจริญเติบโตที่เกิดขึ้น จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคม สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศวิทยา ทำให้เกิดปัญหาหามลภาวะกระทบ ต่อ คุณภาพ น้ำ ดิน อากาศ ป่าไม้ ฯลฯ ปัญหาหามลภาวะนั้น จะส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิต ทุกชนิด

การนำเอาเทคโนโลยี เข้าไปในพื้นที่ เพื่อช่วยเพิ่มปริมาณการผลิตให้ทันต่อความต้องการของมนุษย์ ในยุคบริโภคนิยม โดยไม่คำนึงถึงความจำกัดในตัวของทรัพยากรที่มีอยู่ ย่อมมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศวิทยาในชุมชนดังนี้

ก. เป็นการทำลายโครงสร้างพื้นฐานสังคมเดิมให้สูญไปเป็นสังคมใหม่

ข. ทำให้วิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่นเกิดการเปลี่ยนแปลง

ค. ทำให้สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศวิทยา เกิดการเปลี่ยนแปลง

สิ่งที่เกิดขึ้นและมีการเปลี่ยนแปลงไป มนุษย์พยายามปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมระบบนิเวศวิทยา ทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ในสังคม ซึ่งจะอยู่บนพื้นฐานเดิมหรือเปลี่ยนแปลงจากรูปเดิม แล้วแต่สถานการณ์ เอื้ออำนวย

พื้นฐานสังคมการเกษตรกรรมเดิมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นสังคมที่เรียบง่าย การผลิตจะเป็นแบบ เพื่อบริโภคในครัวเรือน ระบบการผลิตไม่ซับซ้อนใช้แรงงานจาก วัว ควาย ความสัมพันธ์ในชุมชน มีความผูกพันต่อระบบเครือญาติสูง ความสมดุลทางระบบนิเวศวิทยาจะถูกควบคุมตามหลักของธรรมชาติ

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นระบบการเกษตรเชิงพาณิชย์เข้าสู่ชุมชนในสังคม มีการทำฟาร์มเลี้ยงสัตว์น้ำ และมีการขยายพื้นที่ทำการเกษตรมากขึ้น พยายามเปลี่ยนแปลงพื้นที่เดิมจากทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ พื้นที่ป่า เป็นฟาร์มเลี้ยงสัตว์น้ำ และมีการนำสารเคมีมาช่วยเร่งความเจริญเติบโตของสัตว์ และพืชให้ทันกับความต้องการ โดยรัฐหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบไม่สามารถควบคุมดูแลให้ทั่วถึง และอีกอย่างเกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าใจ ถึงผลกระทบที่จะตามมาภายหลังจากการเปลี่ยนแปลง

ผลกระทบจากการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงทางระบบนิเวศวิทยา มีความสัมพันธ์กับความเป็นอยู่ของมนุษย์ สุขภาพอนามัย เพราะผลมาจากคุณภาพสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปทั้งทางด้านกายภาพ ด้านเคมี และด้านชีวภาพ

การแก้ไขปัญหาเพื่อลดความรุนแรง

ก. ประชาชน ทั้งระดับปัจเจกชนและกลุ่มชน ต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ในการจัดการ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศวิทยา และทรัพยากรธรรมชาติ

ข. นโยบายของรัฐด้านเศรษฐกิจสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศวิทยาการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติและความเป็นเจ้าของถือครองต้องชัดเจน

ค. การจัดองค์กรภายในสังคมและการกระจายอำนาจต้องชัดเจนง่ายต่อการติดตามตรวจสอบ

ในปัจจุบันนี้การเปลี่ยนแปลงทุกสิ่งทุกอย่างจะเป็นไปอย่างรวดเร็ว เน้นการบริโภคนิยม ตามวัฒนธรรมตะวันตก มีการอพยพเคลื่อนย้ายของประชากรเข้าสู่เมืองใหญ่ มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและรับวัฒนธรรมเข้ามาในชุมชน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ความเชื่อที่มีอยู่เดิม การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อบริโภค อุปโภคจะเป็นลักษณะใช้อย่างฟุ่มเฟือย ที่อยู่อาศัยของแต่ละเผ่าพันธุ์เกิดการเปลี่ยนแปลง มีการแย่งเอาทรัพยากรธรรมชาติ มาปรับใช้ในการสร้างที่อยู่อาศัยรูปแบบใหม่มากขึ้น เพื่อสนองความต้องการของตนเอง ตามประสบการณ์ที่ได้รับเอามาจากวัฒนธรรมอื่น ซึ่งเป็นผลให้เกิดปัญหาและผลกระทบทั้งด้านบวก และลบขึ้นภายในชุมชน ภายหลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นนั้นๆ มนุษย์และสิ่งมีชีวิตทุกชนิดจะมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป สิ่งมีชีวิตบางชนิดปรับตัวไม่ได้ก็จะสูญพันธุ์ไปในที่สุด

ระบบนิเวศชุมชน ถือว่าเป็นระบบนิเวศวิทยาที่ใหญ่ ซึ่งจะมององค์ประกอบของระบบนิเวศวิทยาเล็กๆ ซ้อนทับกันอยู่ แต่ละองค์ประกอบจะมีปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยน พึ่งพาอาศัยต่อกัน และปรับตัวให้เกิดภาวะสมดุลอยู่ตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง ถ้ามีสมาชิกมากเกินไปในระบบจะมีการปรับตัวของมันเอง อาจเกิดโรคระบาด ภาวะสงคราม หรือกินกันเอง ซึ่งจะถ่ายทอดพลังงานต่อกัน ในลักษณะห่วงโซ่อาหาร เพื่อลดจำนวนประชากรให้เหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่ในบริเวณนั้นๆ สำหรับมนุษย์จะมีวิถีลดประชากรอีกวิธีหนึ่ง คือการคุมกำเนิด

ระบบนิเวศชุมชน มีความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งไม่มีชีวิต ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสร้างขึ้น นอกจากนี้ยังมีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมและความเชื่อ โดยจะมีสังคม แลกเปลี่ยน สังสอน สืบทอด คุณค่าทางด้านวัฒนธรรม และความเชื่อ ในลักษณะที่เป็นลายลักษณ์อักษร หรือรูปแบบสัญลักษณ์

วัฒนธรรม ความเชื่อ มักจะสื่อในรูปของ ประเพณี พิธีกรรม ข้อห้าม กฎเกณฑ์ ฯลฯ เพื่อให้การดำรงอยู่ของทุกสิ่งในระบบบริเวณนั้นๆ ให้อยู่รอดและยั่งยืน ซึ่งจะมีความหลากหลายแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับปัจจัย ทางด้านชาติพันธุ์ วิถีชีวิต สภาพภูมิศาสตร์ ฯ

สิ่งแวดล้อม ทั้งรูปธรรมและนามธรรม จะมีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ถ้าปล่อยตามธรรมชาติจะไม่ค่อยเกิดผลกระทบที่ร้ายแรงต่อระบบนิเวศมากนัก แต่ทุกวันนี้ไม่เป็นไปตามที่กล่าวมา มักมีปัจจัยที่เป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เช่น ด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ การเพิ่มของประชากร ฯลฯ

ระบบนิเวศชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงสิ่งมีชีวิตทุกชนิดจะปรับตัวให้อยู่รอดในระบบนิเวศนั้นๆ ทำให้เกิดวิถีชีวิตใหม่ทั้งด้านบวกและด้านลบ ส่วนมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีสมองที่ชาญฉลาด ระบบการคิดลุ่มลึกและละเอียดอ่อน จะมีขั้นตอนของการปรับตัว ปรับโครงสร้างทางสังคม ตลอด

จนระบบวัฒนธรรมและความเชื่อก็จะถูกปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม ก่อให้เกิดอัตลักษณ์ วิธีชีวิต ความสัมพันธ์ใหม่ขึ้นในชุมชน ส่วนจะมีคุณค่าทางสังคมในรูปแบบใดขอให้ท่านหาคำตอบจากผลการวิจัยในครั้งนี้

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University